

Stefania Piazzino

Bărbatul care se credea Riemann

Traducere din italiană de
Beatrice Cristina Baci

Editori:
Silviu Dragomir
Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:
Magdalena Mărculescu

Redactare:
Constantin Piștea

Design și ilustrație copertă:
Andrei Gamarț

Director producție:
Cristian Claudiu Coban

Dtp:
Mihaela Gavriloiu

Corectură:
Cristina Niță
Oana Apostolescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

PIAZZINO, STEFANIA

Bărbatul care se credea Riemann / Stefania Piazzino; trad. din italiană de
Beatrice Cristina Baciu. – București: Editura Trei, 2019

ISBN 978-606-40-0622-6

I. Baciu, Beatrice Cristina (trad.)

821.131.1

Titlul original: *L'Uomo Che Credeva Di Essere Riemann*

Autor: Stefania Piazzino

Copyright © 2014 by Stefania Piazzino

First published in Italy in 2014 by Edizioni e/o

This edition published in agreement with Piergiorgio Nicolazzini
Literary Agency (PNLA)

Copyright © Editura Trei, 2019
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-0622-6

Premisă

Iată-ne ajunși și la a treia și ultima carte! La sfârșitul carierei mele de psihiatru și profesor, am decis să ilustrez cele mai importante cazuri cu care m-am confruntat. Și dacă în primele două volume intenția a fost mai academică, asta și ca urmare a activității de profesor, astăzi îmi arog dreptul de a-mi încheia povestirile cu un singur caz, unicul despre care, din motive pe care le veți înțelege citind, nu am divulgat niciodată vreo informație.

Este vorba despre o perioadă lungă, care mi-a dat profund peste cap perspectiva clinică, dar și propria-mi persoană. Atât de profund, încât parcă mă cuprinde nostalgia gândindu-mă la acele ședințe extraordinare și epuizante pe care mi le amintesc de parcă ar fi fost ieri. Nu am descoperit o nouă metodă terapeutică și nici nu am pus vreun diagnostic; tocmai aceasta este cheia lecturii pe care sper să o puteți folosi atunci când veți ține în mână această carte.

Există două motive pentru care am decis până la urmă să povestesc: primul este vârsta mea înaintată, care justifică un oarecare sentimentalism, iar al doilea, mult mai serios, este că pacientul implicat a încetat din viață

acum un an. Pierderea sa este dureroasă, și a lăsat un gol în viața multora, inclusiv în a mea. Însă, la ultima noastră întâlnire, ne-am luat rămas-bun cu promisiunea că voi povesti despre acea perioadă fabuloasă petrecută împreună. Era un profesor de matematică, o figură proeminentă în mediul academic internațional. Era italian, dar nu îi voi dezvălui adevărata identitate. Am hotărât împreună că îi voi spune Ernest Love.

Vă doresc lectură plăcută!

Capitolul unu

„Există trei argumente valabile care mă fac să susțin în mod rezonabil că nu sunt un matematician. Primul este că cei mai buni matematicieni au murit înainte de a împlini patruzeci de ani. Al doilea, că matematicienii adevărați au descoperit cel puțin o teoremă. Al treilea, că detest crichetul. Un matematician nu poate fi decât un bun matematician, altfel nu este deloc.“

Acestea au fost ultimele cuvinte rostite de profesorul Ernest Love înainte de a fi internat. Sau mai bine zis, ultimele cuvinte lucide pe care le-a pronunțat, după spusele celor care au fost de față. Era 7 aprilie 1997. Mă aflu în cabinetul meu din Milano, tocmai încheiasem o ședință cu un pacient. Am primit un telefon mai neobișnuit de la o persoană importantă din minister. Îmi cerea să mă deplasez într-o localitate destul de îndepărtată pentru o consultație. I-am răspuns prompt că în acea zonă ofereau consultații colegi ai mei excelenți, iar eu eram suprasolicitat cu activitatea de la universitate și cu ședințele de la cabinet. Bărbatul de la capătul firului mi-a replicat că era vorba despre un pacient special, adăugând că avea nevoie de cea mai bună îngrijire posibilă, deci de a mea. N-am

fost niciodată sensibil la lingușeli, dar m-a făcut curios. Am întrebat despre pacient, despre starea lui, dar nu am obținut nicio informație prealabilă despre caz. Mi-am dat seama că nu puteam să mă fofilez. Am trecut peste chestiunile de principiu și am decis să plec; în câteva ore, am ajuns în locul în care mi s-a cerut să mă prezint. M-a întâmpinat un medic și persoana care mă contactase. A fost un dialog foarte sec:

— Despre ce este vorba?

— Un caz de schizofrenie, credem. Declanșat de un șoc foarte puternic.

— Cine este? Cum s-a întâmplat?

— Un matematician eminent, profesorul Love. A primit o veste foarte importantă astăzi, iar asta i-a provocat criza.

— O veste care are legătură cu familia?

— Nu. O revelație din domeniul matematicii. A primit-o prin e-mail.

— Nu prea înțeleg. Sunteți siguri că nu este vorba despre o cădere nervoasă cauzată de stres?

— Aș zice că da... Nu-și amintește cine este.

— Amnezie temporară?

— Nu. Pretinde că este o altă persoană.

Am încercat să le fac jocul atât cât am putut, fără să insult diagnosticul neconvincător al colegului și al reprezentantului ministerului. Dar acum trebuia să înțeleg cu ce aveam de-a face pentru a mă apuca de treabă.

— Aș vrea să discut despre chestiunea aceasta cu unul dintre colaboratorii profesorului, apoi aș consulta pacientul.

— Cereți tot ce aveți nevoie. Vă rugăm doar să acționați cu discreție maximă. Domnul profesor este un om de

știință recunoscut la nivel internațional, am vrea să-l protejăm de indiscreții și bârfe.

Mi l-au trimis pe asistentul său, „o persoană demnă de încredere și foarte pricepută“.

— Povestiți-mi ce s-a întâmplat astăzi.

— A primit un e-mail de la Eugenio Donecan, matematicianul care...

— Da, sigur, îl cunosc.

— Se pare că au demonstrat ipoteza lui Riemann.

Nu știam mare lucru despre acea ipoteză, cu excepția faptului că era un supliciu pentru toți matematicienii. O problemă care nu a fost rezolvată niciodată în aproape o sută cincizeci de ani. Dar aveam un suferind care mă aștepta, nu-mi puteam permite în acele circumstanțe să iau lecții aprofundate.

— Ce i s-a întâmplat profesorului? Dumneavoastră erați prezent?

— Da, eram acolo. Am citit e-mailul împreună. A râs foarte mult, apoi a început să mormăie și să dispere. Atunci am sunat la secretariat, iar ei au chemat medicii. Când au ajuns, era în aceeași stare. Părea că-și pierduse mințile. I-au adresat câteva întrebări ca să înțeleagă dacă era lucid, dar el rostea o singură frază. Am reușit să o scriu pe o bucățică de hârtie așa încât pot să o repet exact cum a spus-o el: „Există trei argumente valabile care mă fac să susțin în mod rezonabil că nu sunt un matematician. Primul este că cei mai buni matematicieni au murit înainte de a împlini patruzeci de ani. Al doilea, că matematicienii adevărați au descoperit cel puțin o teoremă. Al treilea, că detest crichetul. Un matematician nu poate fi decât un bun matematician, altfel nu este deloc.“ După aceea, nu a mai spus nimic altceva. A rămas tăcut și trist până când l-au luat medicii.

Nu a mai lungit discuția, însă medicul cu care vorbisem afirmase că profesorul nu numai că și-a pierdut memoria, dar pretindea că este o altă persoană. Era foarte târziu, dar am vrut să îl consult imediat. Trebuia să îmi fac o primă idee. Am intrat în camera lui. Lumina era aprinsă, el era întins pe o parte și cu spatele la mine. Părea că doarme.

— Vă deranjez? Sunt doctorul Benedetti.

S-a ridicat încet. Nu dormea. Era un bărbat de aproape patruzeci de ani, slab, cu fața relaxată și ochii limpezi. Nu îi fusese administrat niciun medicament. Văzându-l așa, lăsa impresia că e normal.

— Luați loc. Vă pot ajuta cu ceva?

— Iertați-mă, mi-au spus numele dumneavoastră în grabă și nu mi-l amintesc.

— Riemann. Bernhard Riemann.

— Domnule Riemann, știți unde vă aflați în acest moment?

— Desigur. Suntem în spital, la... Este aproape miezul nopții.

Putea fi vorba despre schizofrenie.

— Cunoașteți motivele pentru care ați fost internat?

— M-am simțit foarte rău astăzi. O lovitură. Vă asigur. Donecan mi-a trimis un e-mail în care dezvăluia faptul că ipoteza mea a fost demonstrată. Dar acum mă simt mai bine.

Începusem să înclin spre ideea de șoc temporar. Se întâmplă și persoanelor în vârstă, o formă de demență care se manifestă în urma unor traume sau operații chirurgicale. Dar nu eram prea convins. Și apoi, nu era momentul potrivit să trag concluzii.

— Ce vreți să spuneți prin „mă simt mai bine“?

— M-am resemnat. Sunt trist, dar liniștit.

— Da, așa mi se pare și mie. N-ați vrea să-mi povestiți mai multe?

— Sunt foarte obosit. Încercați să înțelegeți. Am formulat ipoteza în 1859. Au trecut foarte mulți ani și nu aș fi vrut să fie demonstrată. Este o durere imensă pentru mine.

Nu am vrut să merg mai departe. Îi revenea starea de rău, pacientul trebuia să se odihnească. La fel și eu, pe lângă faptul că trebuia să citesc cât mai mult și să adun informații.

— Credeți că veți reuși să dormiți?

— Cu siguranță, dacă nu o să mă deranjeze infecția pulmonară pe care o am, care mă face să tușesc până nu mai pot. Chiar îmi doresc să dorm.

Am plecat. Am lăsat instrucțiuni personalului să se asigure că se odihnește, altminteri i-aș fi administrat un somnifer. A dormit toată noaptea.

O să mărturisesc ceva ce n-aș fi vrut să recunosc vreodată: am avut o noapte infernală. Eram tulburat. Dorința de a vindeca, de a rezolva, era foarte puternică, dar instinctul îmi spunea că la mijloc era ceva straniu, care îmi scăpa. Nu doar pentru că era prea devreme pentru a elabora o analiză precisă, ci pentru că se prefigurau scenarii pe care noi, psihiatrii, suntem condamnați să le observăm și să le recunoaștem, și pe care, din păcate pentru noi, putem doar să le acceptăm. Să discuți cu un bărbat sănătos, aparent lucid și cu o evidentă și atestată inteligență peste medie, nu se potrivește cu obscuritatea bolii psihice. Cugetările mele nocturne au mers și mai departe, dar am vrut să le tratez ca atare, simple temeri și neliniști care ne afectează și pe noi, medicii.

M-am trezit foarte devreme și am încercat să mă gândesc la ceea ce aveam de făcut. Trebuia să obțin mai multe informații despre viața profesorului Love și despre acea ipoteză care deja lua forma unei obsesii. Mi-am propus să încep cu o ședință mai lungă ca să-i verific stadiul suferinței și să găsesc un prim remediu, urmând să elaborez terapia potrivită.

Am intrat în camera lui.

— Bună dimineța, Bernhard.

— Bună dimineța, domnule doctor.

Era odihnit. Și părea cooperant și docil.

— Cum vă simțiți astăzi? Ați dormit?

— Mă simt bine. Dar sunt puțin dezorientat. Domnul profesor Schmalfluss a fost aici și a vrut să discutăm.

Și eu eram dezorientat, dar i-am cântat în strună.

— Îmi pare rău, dar nu îl cunosc.

— Da, vă rog să mă iertați. Este directorul liceului din Lüneburg¹. A dorit să-mi vorbească personal.

— Și ce v-ați spus?

— A vorbit doar dumnealui, evident. M-a scutit din proprie inițiativă de la cursurile de matematică. A adăugat că biblioteca sa îmi stă la dispoziție ca să citesc tot ce vreau, dar și cărțile pe care mi le recomandă dumnealui. Dumneavoastră, domnule Benedetti, credeți că nu sunt la înălțime pentru a participa la cursuri?

Mi-am dat seama că stăteam de vorbă cu un student. Am trecut în mod spontan de la „dumneavoastră“ la „tu“.

— Nu, nici vorbă, Bernhard! Dimpotrivă, poate că ești atât de bun încât ai nevoie de lecturi mai avansate, pentru a-ți dezvolta aptitudinile.

¹ Oraș din landul Saxonia Inferioară, la aproximativ 50 de kilometri de Hamburg. (N. red.)

Era greu să susțin conversația. Dar era singura posibilitate pe care o aveam ca să-l ajut. Nu aveam timp să studiez ce îmi trebuia pentru a susține discuția. Urma să iau informațiile direct de la el și să le verific ulterior.

Bernhard era uimit de ce îi spusese Schmalfluss. Sau mai bine zis, de ce și-a închipuit că i-a spus.

— În concluzie, directorul este convins că am abilități matematice, dar nu e cu putință, nu-mi iese nimic perfect! Mă implic, dar nu ajung niciodată unde aș vrea. Este totul inexact...

— Bernhard, tu ai o predispoziție excepțională spre matematică. Nu există perfecțiune. Concentrează-te pe gândurile tale, nu pe ce crezi că demonstrezi.

— Schmalfluss mi-a împrumutat deja o carte. O voi citi imediat, ca să mă testeze. Vreau să îl impresionez, a fost foarte amabil cu mine.

Mai târziu, am citit biografia matematicianului. Faptele se potriveau cu povestea. Chiar și timiditatea și inconștiența genialității erau caracteristici renumite ale lui Riemann.

Bernhard își rețrăia anii de școală din timpul liceului.

Pur și simplu vorbeam cu un băiat de șaisprezece ani.

— Bernhard, te bucuri că poți să citești cărțile preferate la bibliotecă?

— Cred că da. Deși, nu știu dacă tata va fi entuziasmat.

— De ce spui asta?

— O să devin pastor luteran, ca el. Poate că ar prefera să nu studiez altceva decât textele sacre.

Bernhard a început să se agite. Nu puteam permite să-și piardă calmul de care avea nevoie pentru a continua. Pentru binele pacientului, aveam nevoie de mai multe informații pentru a susține o discuție mai

productivă, dar amalgamul de gânduri mi-a fost întrerupt. Am fost invitat să mă prezint la medicul care mă primise în seara precedentă. L-am rugat pe Bernhard să se relaxeze, eventual citind volumul pe care i-l recomandasese Schmalfluss.

M-au invitat să iau loc într-o cameră cu o masă ovală în jurul căreia stăteau alte persoane. Nu voiam să mă enervez, dar atmosfera din acea cameră nu îmi plăcea deloc. Personajul de mai devreme, ca să mă exprim generos, mi-a prezentat motivul discuției.

— Domnule doctor Benedetti, vă mulțumim pentru întreaga disponibilitate. V-am convocat întrucât vă considerăm o persoană extrem de apreciată în domeniu. Să știți că ne bazăm pe dumneavoastră.

— Nu a trecut mult timp de când am sosit. Cazul, dacă despre un caz clinic este vorba, nu se va rezolva repede. Cred că toată lumea a înțeles ideea...

— Desigur, domnule doctor. Noi nu vrem să interferăm cu metodele dumneavoastră; aveți un pacient care vă așteaptă și are nevoie de îngrijiri. Am vrea doar să vă dăm câteva detalii pentru a vă ușura munca.

N-am vrut să pun întrebări. Am ascultat.

— Profesorul Love și-a pierdut mințile în urma primirii uluitoarei vești privind ipoteza lui Riemann. Este om de știință recunoscut la nivel internațional, un vârf de diamant al țării noastre în ochii lumii. Sperăm să fie vorba doar despre o cădere ușoară, că își va reveni curând și că va fi din nou la dispoziția comunității noastre. În cazul nefericit în care acest lucru nu se va întâmpla, vom fi obligați să inventăm ceva pentru a evita să-i fie distrusă reputația...

Din nou, nu am comentat.

— Am multă treabă de făcut. Am impresia că vreți să mă întrebați ceva...

— Sunteți un om hotărât... Da. Vă rugăm să acceptați să monitorizați personal terapia și să păstrați discreția absolută, chiar și cu privire la faptul că vă aflați aici. Vă vom ajuta să rezolvați orice problemă și să răspundeți la întrebările care vă vor fi adresate cu privire la această absență bruscă. Bineînțeles, avem rugămintea să ne țineți la curent cu privire la evoluția situației și a stării pacientului. Considerați-ne stafful dumneavoastră, vom fi onorați.

Am luat decizia într-o clipă. Clocotea sângele în mine, dar cazul mă interesa prea mult și, pentru prima dintre numeroasele ocazii ulterioare, aveam senzația că eram singurul care se preocupa de persoana pe care o țineam închisă în acel spital. Spun „țineam“ pentru că mi-am asumat acel angajament. Din acel moment, m-am simțit responsabil pentru fiecare aspect al acestei povești. Dar problemele se înmulțeau, pentru că trebuia să fiu atent și la acea clică de oportuniști.

— Trebuie să vă spunem un lucru care ar putea fi util pentru dumneavoastră. Ne-au comunicat de la universitate că e-mailul de la Donecan a fost doar o farsă. Nu este adevărat că ipoteza a fost demonstrată, era o păcăleală de 1 aprilie. Vă lăsăm pe dumneavoastră să hotărâți dacă îi spuneți profesorului Love sau nu. Faceți cum considerați că este mai bine.

Am decis să închei aici discuția. Aveam doar o presimțire...

— Apreciez susținerea dumneavoastră. Vă rog un singur lucru: până când voi obține cel puțin un prim diagnostic, aș vrea să fiu singurul interlocutor al profesorului.

Au fost de acord. Aveam spațiu să lucrez și să înfrunt situația independent. Nu am vrut să mă gândesc imediat la farsa lui Donecan. Trebuia să mă întorc la profesorul Love și să continui să-i urmăresc parcursul în rolul lui Riemann. Cel puțin pentru câteva ședințe.

— Domnule doctor, mă bucur că v-ați întors. Am citit cartea aceea, știți, este foarte frumoasă și cred că am înțeles multe lucruri.

— Bernhard, despre ce carte vorbești?

— Ah, da, nu v-am spus. *Teoria numerelor* a lui Legendre².

— Ce părere ai despre numere, Bernhard?

— Ah, domnule doctor, dacă ați putea vedea și dumneavoastră... Numerele sunt acolo, toate laolaltă, ca într-un salon minunat și infinit. Știți, precum cele din hotelurile de lux. Sunt acolo ca să ne întâmpine, dar nu vorbesc. Pășesc împreună, ne atrag și ne însoțesc mai departe... Acolo unde lucrurile par a fi solitare și izolate, unde raționamentul nostru nu poate să pătrundă direct, ci numai cu pași mici, dezvăluindu-ne treptat o unicitate, o muzică care servește drept fundal pentru tot...

— Mai povestește-mi, Bernhard!

— Totul are sens în acea lume îndepărtată. Este armonie, este pace.

— Tu reușești să interpretezi bine aceste numere.

— Este ca și cum le-aș cunoaște dintotdeauna, domnule doctor. Este ca și cum mi-ar fi fost dăruită prietenia lor. Și atunci, le urmăresc și încep să le compun și să le descompun... În urma lor apar figurile geometrice din spațiu și totul este lesne de conturat.

² Adrien-Marie Legendre (1752–1833), matematician francez, cunoscut pentru contribuțiile în domenii precum statistica, teoria numerelor, algebra abstractă și analiza matematică. (N. red.)

— Bernhard, tu ai un har minunat. Înțelegi asta?

— Mi-e teamă, domnule doctor, mi-e teamă pentru că sunt un om al lui Dumnezeu.

— Cred că există multe modalități de a fi oameni ai lui Dumnezeu. Altfel, toți oamenii care nu se ocupă cu propovăduirea solemnă a cuvântului lui Dumnezeu ar fi considerați nevrednici. Nu cred că Dumnezeu intenționează să alunge pe cineva din Regatul Cerului...

— Cu siguranță, dar tata...

— Bernhard, să revenim la numere acum. Ce altceva mai scrie în carte?

— Există multe formule, dar au legătură toate cu numerele prime.

— Văd că zâmbești... Îți plac mult aceste numere?

— Acestea sunt numerele care vorbesc, cele care nu sunt mute. Dar nu reușesc să aud totul, mai sunt mulți pași de făcut.

— Bernhard, îți amintești că ai formulat o ipoteză faimoasă?

Am menționat-o în mod deliberat, pentru a încerca să înțeleg mai bine relația dintre Love și Riemann în mintea pacientului.

— Desigur, dar deja au demonstrat-o.

— Să presupunem că nu este așa. Că nu este adevărat.

— Nu, nu poate să nu fie adevărat. Donecan este o persoană foarte serioasă, precum și un excelent matematician. Și el a lucrat neîncetat la asta.

— Și atunci ce te întristează?

— Cred că faptul că poate fi demonstrată.

Încă nu știam prea multe despre acea ipoteză, cel puțin nu în detaliu. Am început să bănuiesc că eram prea atras de poveste, riscând astfel să pierd din vedere